

М.Л. Степаненко
аспірант,
Університет банківської справи
Національного банку України

Можливості вдосконалення механізмів контролю банківської діяльності на основі досвіду європейських країн

Статтю присвячено дослідженню систем державного нагляду за банківською діяльністю з урахуванням зарубіжного досвіду, основних моделей впливу на банківську діяльність та їх використання в Україні.

Статья посвящена исследованию систем государственного надзора за банковской деятельностью с учетом международного опыта, основных моделей и их использования в Украине.

The article is devoted to the study of government supervision systems of banking activities taking into account foreign experience, basic models of influence on banking activities and their application in Ukraine.

Ключові слова: банківська система, механізм урядового нагляду, банківський контроль.

Постановка проблеми

Банківська система будь-якої країни виконує роль посередника, що передбачає акумуляцію грошових коштів держави в цілому та кожного підприємства, організації чи фізичної особи. Усі процеси, що відбуваються в банківській системі, впливають на економіку країни. Нагляд і регулювання банківської діяльності виступають однією з основних умов і факторів забезпечення фінансової стабільності. Вибір конкретного способу організації банківського контролю визначається сукупністю факторів, різноманіття яких додає кожному з них національну специфіку. Зміна умов банківської діяльності стимулює пошук нових організаційних рішень, націлених на підвищення ефективності та оптимізацію наглядових процедур.

Актуальність цього дослідження обумовлена тим, що в Україні контроль у сфері банківської діяльності здійснюється неналежним чином, що в умовах глобалізації та інтеграції в єврозону, на думку автора, неприпустимо. Не вирішено також проблему співвідношення контролю між державними структурами у нагляді за банківською діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Методологічною та теоретичною основою цього дослідження є праці зарубіжних і вітчизняних фахівців, таких як: Ж. Матук, В.П. Поляков [1], Л.А. Московкіна [1], А. В. Тютюнник [2], А. В. Турбанов [2], Р.А. Гриценко [3], О.П. Орлюк [4], В.В. Пасічник [5], А.П. Яценюк [6] та інші.

Українські науковці В.І. Грушко, СМ. Лаптев, К.Є. Раєвський [7] під регулюванням банківської діяльності розуміють насамперед створення відповідної правової бази: по-перше, розроблення та ухвалення законів, що регламентують діяльність банків (наприклад, закон про центральний банк країни, закон про банки та банківську систему); по-друге, ухвалення відповідними установами, уповноваженими державою, положень, що регламентують функціонування банків, у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є визначення оптимальних структурних зрушень у сфері контролю за діяльністю банківського сектору. У зв'язку з цим основним завданням є вивчення методологічного та теоретичного матеріалу з означеної проблематики, а також дослідження можливості застосування моделі європейського контролю за банками в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Порівняльний аналіз форм і типів організації нагляду за банківською діяльністю показує, що за всього їх різноманіття стрижневим є питання про ступінь і характер участі в цьому процесі центральних банків. У світовій практиці існує два підходи до банківського нагляду: у першому передбачається, що існують органи нагляду з достатніми повноваженнями та ресурсами; другий припускає, що за наявності досить повної інформації самі учасники фінансового ринку – вкладники, кредитори та акціонери – зможуть вибирати ті банки, які працюють для задоволення потреб клієнта.

Отже, відповідно до форми реалізації наглядових функцій можна виділити умовно чотири основні моделі організації банківського нагляду [3].

Перша модель ґрунтується на законодавчому закріпленні за центральними банками виключних повноважень у сфері нагляду та регулювання банківської діяльності. Саме ця модель історично була домінуючою, хоча й не виключною, з моменту виникнення наглядової практики у сфері банківської справи. На сьогодні вона втратила свої панівні позиції.

Не тільки в багатьох країнах, які розвиваються, а й у державах зі зрілою ринковою економікою центральні банки продовжують виконувати функції регулятора банківської діяльності. До їх числа, наприклад, можна віднести Іспанію, Грецію та Португалію, і з відомими застереженнями – Італію та Голландію.

Друга модель, яку можна назвати «змішаною», представлена країнами, де функції контролю виконуються спеціалізованими органами за безпосередньої участі центрального банку та міністерства фінансів. Найяскравішим прикладом може слугувати організація банківського нагляду в США, яка відрізняється від систем інших країн «великої вісімки» досить складною структурою. Так, в Америці нагляд за ощадними банками та кредитними союзами здійснюється двома додатковими наглядовими органами: Управлінням по нагляду за іноземними установами (Office of Thrift Supervision) і Національним управлінням кредитних спілок (National Credit Union Administration).

До «змішаної моделі» можна віднести й Францію, де центральний банк країни – Банк Франції – завуальовано відіграє якщо не визначальну, то принаймні провідну роль у нагляді за діяльністю кредитних установ. Відповідно до закону «Про банки», прийнятого у 1984 р., у цій країні діє система регулювання банківської діяльності, яка, крім Банку Франції та Міністерства економіки і фінансів, включає структури, наділені широкими наглядовими та контрольними повноваженнями:

1. Національна кредитна рада, яка виконує консультативні функції при визначенні основних умов функціонування національної банківської системи та бере участь у розробленні законопроектів, що відносяться до кредитно-фінансової сфери.

2. Комітет банківського регулювання, очолюваний міністром економіки та фінансів.

3. Банківська комісія (БК), очолювана керуючим Банку Франції, є головним органом повсякденного контролю за діяльністю банків.

До числа країн, які використовують у рамках перехідного періоду «змішану модель», можна умовно віднести також Італію та Нідерланди [8].

Третя модель характеризується тим, що нагляд за банківською діяльністю здійснюється незалежними спеціалізованими органами в тісній взаємодії з міністерством фінансів і за більш-менш вираженої опосередкованої участі центрального банку. До їх числа відноситься Канада, що поряд із Великою Британією є країною «великої вісімки», де роль центрального банку в регулюванні та нагляді за банківською системою вельми обмежена. До недавнього часу в число цих країн входили Австрія та Німеччина, однак в останній центральний банк країни – Дойче Бундесбанк – відіграє більш помітну роль у регулюванні банківської діяльності.

Четверта модель об'єднує держави, що прийняли законодавчі рішення про створення мегарегулятора на ринку фінансових послуг. Майже в усіх цих країнах функції нагляду відокремлені від центральних банків. Винятками є Сінгапур, у якому повноваження мегарегулятора закріплені за центральним банком, і до певної міри Ірландія, де мегарегулятор створений на базі автономних підрозділів центрального банку [7].

На особливу увагу заслуговує форма нагляду за банківською діяльністю в Німеччині, що, на нашу думку, є найбільш ефективною та організованою серед європейських країн.

У Німеччині існує система банківського нагляду, у рамках якої Бундесбанк розділяє обов'язки по нагляду з Федеральним відомством нагляду за кредитною системою, що розташовується в Берліні та здійснює державний нагляд за всіма кредитними установами. Відомства є самостійними федеральними верховними органами, які підпорядковуються вказівкам федерального міністра фінансів.

Суть німецького банківського нагляду полягає в розробленні стандартних балансових показників, контролю за їх дотриманням та аудиторській перевірці правильності бухгалтерської звітності. Балансові показники визначають допустимі межі ризиків кредитних, ринкових, курсових коливань ліквідності насамперед з точки зору їх відповідності власному капіталу банків. Завданням наглядових органів є також перевірка методик розрахунку показників, покладених в основу індивідуальних систем оцінки ризиків.

Ефективне функціонування економіки вимагає загальноєвропейських регулюючих положень. Якщо вони занадто широкі, ринок створює власні правила; занадто вузькі – гальмують економічну активність і конкуренцію.

У Німеччині органи нагляду уповноважені проводити виїзне інспектування банків. Однак проводять його вкрай рідко, в основному, працюючи з матеріалами зовнішніх аудиторів.

Важливою особливістю банківського нагляду в Німеччині є те, що виїзні інспектування проводяться також для того, щоб оцінити й утвердити систему внутрішнього контролю й аудиту в банківській установі.

Після розгляду існуючих моделей нагляду необхідно пам'ятати, що вони не є ідеальними та не гарантують абсолютну надійність банківської установи та банківської системи в цілому. Органи нагляду в жодній із країн не визнають свій нагляд ідеальним. Тим більше, урахувавши темпи розвитку як банківської індустрії, так і сполучених з нею галузей, можна говорити про те, що система банківського нагляду також знаходиться в стані безперервного розвитку.

Так, важливою подією в подальшій роботі банківської системи єврозони є створення нової системи банківського нагляду, в яку планується інтегрувати

спеціальний фонд, із якого проблемні банки будуть безпосередньо отримувати фінансову допомогу, а також агентство зі страхування внесків [1].

Нині в Європі функціонує два банківських регулятори – Європейська служба банківського нагляду (у рамках ЄС) і Європейський центральний банк (у рамках єврозони). Влада довго не могла вирішити, на базі якого органу створювати новий наглядовий механізм, але зрештою було обрано саме ЄЦБ. Однією з головних причин такого вибору є істотно менший обсяг документів, у які потрібно вносити зміни, оскільки необхідно буде лише розширити вже існуючі повноваження ЄЦБ [10].

Проте існують цілком обґрунтовані побоювання, що стабільність грошово-кредитної політики ЄЦБ залежатиме від вибору пріоритетів між боротьбою з інфляцією та підтримкою банківської системи [11].

Влада Німеччини виступила проти надання статусу загальноєвропейського органу з нагляду за банками Європейському центральному банку.

У Міністерстві фінансів ФРН вважають, що система повинна будуватися за принципом паритету, тобто вплив країн на новий наглядовий орган має бути пропорційним розмірові ринку банківських послуг цієї країни, а якщо ЄЦБ стане наглядовим органом, цю умову не вдасться реалізувати повною мірою [12].

Регулювання та нагляд за банківською діяльністю в Україні розвинені недостатньо. У системі регулювання відбуваються позитивні зміни, натомість режим нагляду залишає бажати кращого. Зокрема, необхідно забезпечити більш повне розкриття інформації, підвищити прозорість акціонерної структури, ввести більш суворі нормативи капіталізації, посилити процедури кредитного захисту та ризик-менеджменту банків країни. Нині в Україні, як і в Німеччині, використовуються здебільшого дві моделі банківського нагляду: виїзного та безвиїзного. Відсутність елементів інших моделей банківського нагляду не дала змоги органам нагляду запобігти краху великих банківських установ. Наприклад, використання елементів публічної звітності до проблемних комерційних банків скоротило б втрати, оскільки, маючи певні проблеми, банки продовжували широку рекламну кампанію та приховували своє істинне становище, продовжуючи нарощувати свою клієнтську базу, тим самим збільшуючи негативні наслідки свого банкрутства. Незважаючи на те, що як самостійна модель банківського нагляду модель публічної звітності в більшості країн, які мають власні великі банки, незастосовна, її можна використовувати як додатковий засіб самодисциплінування банківського ринку. Використання елементів цієї моделі в Україні нині є необхідною умовою підвищення прозорості та стабільності її банківської системи [4].

Ще однією проблемою системи банківського нагляду в нашій країні є недостатнє використання незалежних аудиторів для нагляду за комерційними банками. Зовнішні незалежні аудитори, особливо ті, що мають міжнародну практику, володіють великим досвідом в оцінці систем внутрішнього контролю банку та можуть оцінити організаційну структуру банківської установи з урахуванням тенденцій розвитку світової банківської системи, що великою мірою визначає якість і надійність подальшої роботи банку [5].

Висновки

Отже, український банківській сектор не може повноцінно конкурувати на європейському просторі через обмежені можливості контролюючого органу. Органам банківського нагляду України слід розробити ряд критеріїв для проведення зовнішнього незалежного аудиту комерційних банків, які охоплюють

операції банку з підвищеним ризиком, що не тільки полегшить роботу органів нагляду, а й підвищить якість інспектування банків.

Література

1. Поляков В.П., Московкина Л.А. Структура и функции центральных банков : Зарубежный опыт / В.П. Поляков, Л.А. Московкина. – М. : ИНФРА-М, 1996. – С. 139.
2. Тютюнник А.В., Турбанов А.В. Банковское дело / А. Тютюнник., А. Турбанов. – М. : Финансы и статистика, 2005. – С. 345-361.
3. Гриценко Р.А. Современные модели тенденции банковского надзора / Р.А. Гриценко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.finances.kiev.ua
4. Орлюк О.П. Банківська система України : Правові засади організації / О.П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 240 с.
5. Пасічник В.В. Банківський нагляд : правові засади та проблеми здійснення. Банківське право : навчальний посібник / В.В. Пасічник / за заг. ред. А.О. Селіванова. – К. : Ін Юре, 2000. – С. 238.
6. Яценюк А.П. Роль банківського нагляду в забезпеченні фінансової стійкості банківського сектору України / А.П. Яценюк // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 10 (28). – С. 95.
7. Грушко В.І. Банківський нагляд : навчальний посібник / В.І. Грушко, С.М. Лаптев, О.С. Любунь, К.Є. Раєвський. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – С. 11.
8. Матук Ж. Финансовые системы Франции и других стран / Ж. Матук. – Т. 1. Банки. Книга 1. – 1994. – С. 283-294.
9. Банковский надзор в еврозоне выходит на новый уровень // РБК Украина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://company.rbc.ua/Mw/MTE/MjM1Mw>
10. ЕК призвала ввести единый банковский надзор в еврозоне // Коммерсантъ.ua [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kommersant.ua/news/2018868>
11. Германия предлагает создать новый регулятор по надзору за банками // РБК Украина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rbc.ua/rus/newline/show/germaniya-predlagaet-sozdat-novyy-regulyator-po-nadzoru-19092012161000>
12. Банковский надзор и регулирование деятельности банков в Германии // Банковское дело [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.banki-delo.ru>

В.І. Терехов

*доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності та логістики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

Механізм фінансового контролю за здійсненням лізингових операцій в Україні

У статті розглянуто лізингові операції як один із видів фінансування оновлення основних виробничих фондів, їх модернізації із застосуванням новітніх технологій.

В статье рассмотрены лизинговые операции как один из видов финансирования обновления основных производственных фондов, их модернизации с применением новейших технологий.

The article considers leasing transactions as one of the funding forms of fixed production assets updating, their modernization by means of the latest technologies application.

Ключові слова: лізингові операції, основні виробничі фонди, модернізація, новітні технології, фінансування, інновації, інвестиції, банківське кредитування.